

NIEUWE GESCHIEDENIS

M. G. M. van der Poel, *De Declamatio bij de humanisten. Bijdrage tot de studie van de functies van de rhetorica in de Renaissance* (Dissertatie Nijmegen, Bibliotheca humanistica & reformatrica XXXIX; Nieuwkoop: De Graaf Publishers, 1987, [x] + 395 blz., f90,-, ISBN 90 6004 389 9).

De humanistische en Neolatijnse cultuur kent een overvloed aan orationes, waaronder een indrukwekkend corpus van orationes funèbres of lijkredenen met een schat aan belangrijke historische en vooral biografische gegevens. In vergelijking daarmee is de rol en ook het belang van de declamatio, de oefenrede van de gevorderde leerling of de artes-student of de proeve van bekwaamheid die de humanist als leraar of anderszins ten beste geeft, slechts bescheiden. Over dit bescheiden thema nu handelt de lijvige Nijmeegse dissertatie die hieraan de orde is. Het werk bestaat, afgezien van de tekstuitgave in de appendix en het gebruikelijk nawerk, uit drie hoofddelen.

Het korte deel 1 behandelt de ontwikkeling van de kennis van de antieke declamatio bij de humanisten, die vooral bevorderd werd door de kennismaking met het werk van Seneca Rhetor. Voor Italië treedt in dit deel alleen Salutati op, voor wie de declamatio uit een pro- en een contrarede bestaat; het humanisme van boven de Alpen, dat bij de behandeling van de declamatio vooral uitgaat van de Grieks-Romeinse filosofische thesis, is behalve door Agricola en Erasmus vertegenwoordigd door de vijf auteurs, die zich het meest expliciet met de geschiedenis van de antieke declamatio hebben beziggehouden en wier uiteenzettingen de appendix van het boek vullen. Dat zijn de Fransen Pithoeus en Faber, Schottus en Vossius uit de Nederlanden en de Spanjaard Petreius.

Het uitvoerige deel 2 (28-191) bestudeert de declamatio binnen het onderwijs. Ook hier vergt Italië slechts weinig aandacht. Centraal staan de drie reformatrische schooltypen die ontstaan onder invloed van de Duitsers Melanchthon (Wittenberg) en Sturm (Straatsburg) en van de hervormers in de Zwitserse regio, en de verspreiding van deze schooltypen over de landen van Europa. Interessant is de bespreking van de 5 Rationes studii uit het vijftiende-eeuwse Italië en de 9 specimina van benoorden de Alpen, alle uit de zestiende eeuw. Mijns inziens had hier ook Marnix' *De institutione Principum, ac Nobilium Puerorum* een plaats verdiend. De auteur trekt blijkbaar een grens bij 1600, al wordt dat niet met evenzoveel woorden aangegeven en wordt voor Vossius' *Rhetorica* (1606) een uitzondering gemaakt. Het werk van Marnix verscheen pas in 1614, zestien jaar na de dood van de auteur, maar alles wijst erop, dat het rond 1583 ontstond. Marnix schenkt uitdrukkelijk, zij het zeer bondig, aandacht aan de declamatio onder de hoofdjjes 'Actio' en 'Certare in dicendo' (J. Catrysse, *Tratado de educacion de lajuventud de Marnix de Santa Aldegonda* (Caracas, 1959) 103)). Na de Rationes studii worden 27 rhetorica's op hun visie op de declamatio onderzocht.

Uit het oogpunt van 'Ideengeschichte' is deel 3, handelend over de declamatio buiten het onderwijs, van bijzonder belang door de poging nieuw licht te werpen op enkele veel omstreden werken die de titel declamatio meekregen, zoals Erasmus' *De laude matrimonii*.

Het boek van Van der Poel, dat gepresenteerd wordt als een bijdrage tot de studie van de functies (of moeten wij met de CIP-gegevens 'functie' lezen?) van de rhetorica, is evenzeer een bijdrage tot de geschiedenis van het humanistische onderwijs in meer algemene zin en kan zelfs met evenveel recht worden gezien als een boeiende bijdrage tot de receptiegeschiedenis van de klassieken, in casu vooral van Seneca Rhetor en Pseudo-Quintilianus. Aan het degelijke boek

kleven een paar schoonheidsfoutjes. Tegenover het kwistige wit tussen de onderdelen staat een marge van nauwelijks een centimeter breed. De tekstkritische presentatie van de teksten in de appendix, in feite nauwelijks meer dan fragmenten, acht ik overdreven. Het kritisch apparaat signaleert in feite hoofdzakelijk drukfouten, die zonder enig bezwaar met een 'lees ...' in de tekst zelf hadden kunnen worden aangebracht (de correctie pagina 338 regel 25 lijkt mij trouwens onjuist: -tis inplaats van -tibus bij Griekse leenwoorden als progymnasma is in het Neolatijn heel gewoon, zie maar pagina 290 regel 27). Soms vindt de auteur ook zelf het apparaat overbodig, en worden alle drukfouten in de inleiding opgesomd. Een eenvoudiger en zakelijker presentatie van de appendix had deze met vele pagina's kunnen bekorten. Een zekere overdaad uit zich ook op andere fronten. Ik noem de vele samenvattingen die meestal terloops gegeven worden (enigszins stereotyp ingeleid met de wending 'Samenvattend kunnen wij stellen' of varianten daarop) en die elkaar soms ook inhoudelijk herhalen; de verwijzingen naar maar liefst drie uitgaven bij citaten uit de brieven van Hieronymus (de op pagina 273 regel 90 vergeefs gezochte vindplaats van Hieronymus' uitdrukking 'prologus galeatus' is overigens: *Praef. in libros Samuel et Malachim*, PL 28, 600B); de herhaling van bio- en bibliografische gegevens (bijvoorbeeld bij Guarini op pagina 33 en op pagina 131 met noot 467); de enigszins willekeurige herhaling van boektitels in de noten afgewisseld met verwijzingen door middel van auteursnaam plus verschijningsjaar, die dank zij de bibliografie evenzeer voldoen. Deze bibliografie krijgt overigens een interessante meerwaarde door de toegevoegde verwijzingen naar de plaats, waar de desbetreffende werken benut en besproken worden.

Van der Poel heeft een goed uitgewerkte bijdrage geleverd aan de bestudering van de Neolatijnse cultuur. Het vergaarde materiaal is kundig geanalyseerd en de resultaten zijn nauwgezet verwerkt. Onnauwkeurigheden zijn zeldzaam (op pagina 287 leze men 'jartum' en 'TV cal.') en het geheel maakt een degelijke indruk. Het boek zou een vertaling in een internationaal toegankelijke taal verdienen.

C. L. Heesakkers

K. Vetter, *Wilhelm von Oranien. Eine Biographie* (Berlijn: Akademie-Verlag, 1987, 195 blz., DM14,80, ISBN 3 05 000247 6).

Deze levensschets van prins Willem van Oranje is niet van verdienste ontbloot. Meer dan bijna alle andere buitenlandse historici die in de afgelopen honderdvijftig jaar een poging gewaagd hebben een biografie van Oranje te schrijven, heeft Vetter beseft dat Oranjes levensloop in nauwe samenhang met de politieke en sociale ontwikkelingen van zijn tijd beschreven dient te worden. Zoals men van een Oostduits historicus kan verwachten, interpreteert hij de Nederlandse opstand en de leidende rol die Oranje hierin speelde, vanuit een marxistisch standpunt. Het model waarmee hij werkt is het volgende: de Opstand was 'die erste siegreiche bürgerliche Revolution der Weltgeschichte', maar de burgerij was in de zestiende eeuw nog niet machtig genoeg om zonder hulp van de adel het op Spaanse leest geschoeide 'feodale' regime omver te werpen. Door de hoge adel, die het eerst fel protest tegen de absolutistische neigingen van Filips II aantekende, en door de lage adel, die het eerst zich bereid verklaarde de wapens tegen de regering op te nemen, werd een 'revolutionäre Situation' geschapen. Nog meer kwam het de Opstand ten bate dat, hoewel de meeste van deze edellieden zich op den duur met de koning verzoenden, één hoog edelman, Willem van Oranje, vastbesloten was de strijd in nauwe